

sobre els seus lligams amb l'anticatalanisme de les Illes Balears i de la Franja de Ponent, que han arribat a constituir una mena de plataforma de Països Catalans a l'inrevés. Un llibre d'assaig, doncs, necessari, ben resolt i, per descomptat, molt més útil i *constructiu* amb la seua crítica documentada que tants papers de *consens* massa preocupats per apaivagar l'anticatalanisme local. Tot amb les millors intencions, és clar. □

Maièutica de la crítica. Notes a propòsit d'un llibre incitador

Enric Sòria

Dialèctica de la ironia

Guillem Calaforra

306 pp., 2006, PUV, València

Probablement, el primer que salta a la vista en la lectura de *Dialèctica de la ironia. La crisi de la modernitat en l'assaig de Joan Fuster*, de Guillem Calaforra, és el caràcter insòlit d'aquest llibre, almenys en el nostre context. Insòlit per la llibertat del punt de vista i la novetat de les idees, pel rigor, la tenacitat, la minúcia i la profunditat de l'anàlisi i també per l'altura amb què sosté,

de cap a cap, la seua discussió. No crec que siga exagerat dir que, dins de la bibliografia fusteriana, aquest llibre marca una fita i dóna també un exemple que hauria de ser seguit. Però les seues virtuts transcendeixen aquest marc, en la mesura que l'anàlisi de les lectures, els temes i les contradiccions de l'obra fusteriana il·lumina un panorama més vast, el d'un bon conjunt d'idees, i de dilemes, que han marcat el pensament de la modernitat.

Em sembla, doncs, que parlem d'un llibre important, i també d'un llibre interessant; és a dir, que ens permet de dialogar amb ell, de vegades des de l'acord de fons i de vegades des del relatiu dissentiment. I permet, o millor dit, incita a una cosa més interessant encara que el diàleg: a reflexionar sobre els problemes que debat; a projectar noves idees gràcies i a partir de les idees que ens ofereix. Un llibre interessant ho és, sobretot, perquè és fecund.

I què busca discutir i il·luminar; què és, en definitiva, aquest llibre interessant? Enmig de protestes de modèstia una mica excessives, el seu autor ens confessa en el pròleg que, en un principi, havia pretès escriure un treball sobre la lectura que Joan Fuster havia fet de Nietzsche, però que prompte va entendre que aquesta *relectura*, per a tenir sentit, reclamava un context més ampli, dins del qual no era gens desafortat situar Fuster: el de la crítica a la Il·lustració feta des de dins, per mitjà d'una raó que s'autoexamina, de vegades fins a soscarar les seues pròpies bases.

L'autor també ens diu que el llibre sorgeix d'una contradicció personal, motivada per la barreja de plaer estètic i d'insatisfacció teòrica que la lectura de Fuster li procurava, unida a l'estimulant sospita que Fuster no ho deia tot, ni de bon tros, sobre els seus

referents intel·lectuals, i que tant les seues ponderacions com els seus desdenys molt sovint oculten el mateix que assenyalen (com a bon polemista, Fuster solia ser molt ingrat amb els autors que més li interessaven). A aquesta contradicció apetitosa, s'hi sumava la suspicàcia davant la monotonia unànime d'una part de la crítica fusteriana, que més que il·luminar els textos de l'autor d'*El descrèdit de la realitat* amb noves aportacions, s'ha dedicat a reiterar variacions de l'apologia celebratòria o defensiva. Intentar una lectura vertaderament fusteriana, és a dir, crítica, era una aposta que valia la pena de fer.

Dit siga de passada, crec que convindria matisar els aspres comentaris que mereix la recepció crítica de Fuster en aquest llibre –i que, si per una part subratllen el caràcter insòlit de la proposta, per l'altra arriben a ser injustos–. És cert que la reiteració beata de llocs comuns s'ha prodigat massa en la bibliografia fusteriana, però no és possible classificar-la sencera, sense més distincions, dins la polsegosa casella de la lletania hagiogràfica. El mateix autor reconeix que en els últims anys hi ha hagut aportacions valuoses i innovadores, com les de Joaquim Espinós, Ferran Archilés, Justo Serna i Encarna Garcia Monerri, i manifesta els seus deutes amb algunes observacions fèrtils d'Antoni Riera, Vicent Salvador, Enric Balaguer o Josep Ballester, entre altres. Al meu parer, no s'hauria de menystenir en absolut ni la validesa divulgativa i pionera del llibre de Josep Iborra, *Fuster portàtil* (que si, d'una banda, posà en circulació per primera vegada molts dels que després serien llocs comuns de la «crítica» fusteriana –cosa que també té el seu mèrit–, de l'altra va saber compondre una aproximació bastant ajustada, plena d'encerts de detall,

sobre el conjunt de l'obra de Fuster), ni els papers ortodoxos, però entenimentats, de Francesc Pérez Moragon, ni els aguts suggeriments crítics de Vicent Raga –o, en un altre terreny, de Manuel Ardit–. A pesar dels seus excessos interpretatius, tampoc es pot regatejar a Antoni Riera el valor d'haver situat l'obra de Fuster en el context del pensament contemporani, assenyalant una orientació de lectura al mateix temps necessària i fructífera, com el mateix llibre que comentem s'encarrega de demostrar.

En resum, *Dialèctica de la ironia* busca establir un debat aclaridor entre Fuster, un seguit de pensadors crítics –des de la Il·lustració fins avui– i l'autor mateix, al voltant d'alguns dels problemes essencials del pensament modern. El primer objectiu d'aquest acarament és posar en relació –fins al punt que els textos ho permeten– l'obra fusteriana amb tot el corrent de pensament «que dirigeix contra la Il·lustració la mateixa mirada freda amb què aquesta s'enfronta al món; és a dir, aquell corrent capaç de subvertir les certeses adquirides des del racionalisme setcentista, tot i ser-li al mateix temps radicalment fidel». El segon és esbrinar el grau de coherència interna i de radicalitat crítica que manifesta el pensament de Fuster dins aquest àmbit: quines preguntes gosa o no plantejar i quines respostes suggereix.

Com és obvi, perquè l'experiment fóra factible, Calaforra havia de fer una tria de temes i, sobretot, d'autors. Entre els pensadors que acara amb l'assagista de Sueca hi ha Sade, com a representant evidentment heterodox de la Il·lustració radical; Nietzsche, com a gran qüestionador filosòfic de la raó il·lustrada, i alguns dels seus principals hereus, Max Weber, Michel Foucault, Emil Cioran, els membres de la

Teoria Crítica (més coneguda com a Escola de Frankfurt) i els dits filòsofs postmoderns, Lyotard, Derrida, Vattimo, etc. D'altra banda, l'autor mateix ens adverteix que ha hagut de prescindir d'alguns dels pensadors de la modernitat amb què Fuster és clarament relacionable. Ací no trobarem ni Gramsci ni Russell, i hi ha poc de Hegel —una pista molt ben ocultada pel de Sueca, però que valdria la pena de rastrejar— i de Marx. El lector també hi podria trobar a faltar Freud; la crítica fusteriana —quasi sempre implícita, i més dialogant del que sembla— a les especulacions més militantment antimodernes de Heidegger només s'hi trasllueix entre línies, i, sobretot, s'hi troba a faltar Sartre. Calaforra no vol tancar el seu tema. En té prou amb explorar uns camins; és a dir, amb assajar-se assajant-los, com el mestre reclama. Però els camins que tria, els recorre a consciència. I amb això proposa un repte que cal desitjar que siga atès. Aquest llibre és també, o sobretot, una autèntica provocació intel·lectual en el sentit més literal del terme. Qui vulga resseguir les vies que l'autor ha deixat de costat, està convidat a fer-ho, però ja pot posar-se a treballar.

El mètode d'exploració que Calaforra segueix és el filològic i, més endavant, l'hermenèutic. Es tracta d'escatir, en primer lloc, quins dels autors esmentats va llegir en efecte Fuster, i quin profit en va traure; en segon lloc, interpretar les conseqüències d'aquesta lectura: «quina és la resposta del nostre assagista als reptes que plantegen els crítics de la modernitat». Finalment, hi ha la síntesi, on es ressalten els problemes i les ambigüitats, les arestes que aquesta nova lectura ha fet comparéixer, les noves preguntes que suscita. Al meu parer, aquesta és la part més valuosa d'un llibre molt

complet, perquè és la que més ens exigeix de pensar, als seus lectors.

Plantejat així, *Dialèctica de la ironia* no solament naix d'una insatisfacció, sinó que s'enfronta amb una dificultat essencial. La temàtica és inevitablement filosòfica i Fuster no era un filòsof, més aviat en feia unes burles brutals: «la filosofia és l'art d'agafar la vaca pels collons», etc. Bé que en això, com sempre, Fuster no ho deia tot, i de vegades tenia la coqueteria de presentar-se com a quasi filòsof, o sense quasi, i de ser llegit com a tal. Fuster no era un filòsof, però sí un pensador en el sentit de Gadamer (perquè tots els humans pensem). Des del punt de vista professional, era un escriptor, un literat, i, dins d'aquest conjunt, un assagista, i el que se'n sol dir un intel·lectual. Fet i fet, al llarg de tota la seua obra, Fuster va ser un escriptor d'idees sobre idees, amb molt poques concessions al relat o la mera descripció. Un escriptor així havia de ser conscient que li calia enfrontar-se amb les idees que es discutien al seu temps, i que alhora el posaven en qüestió i el conformaven. I ho era, sens dubte. Podríem fins i tot sospitar que, en part, els seus desdenys cap a la filosofia —o les reiterades apel·lacions al sentit comú rural, que sovint no són més que una exasperant invitació a fugir d'estudi, quan el debat se li complica més del compte— no eren sinó maniobres per a camuflar la inseguretat de l'*amateur* davant d'una disciplina notablement hermètica, però que havia d'arribar a conèixer amb solvència si és que volia dir la seua amb un mínim d'acuitat incisiva i d'eficàcia convincent. Precisament això és el que fa que un acostament filosòfic a la seua obra siga molt revelador.

Però, per l'altre costat, un assagista del tipus encarnat per Fuster és algú que es

guanya la vida escrivint de pressa textos més o menys referits a l'actualitat política, social i cultural, i on el debat d'idees sol estar referit a una ocasió o un pretext concrets. Un assagista és algú que, més que escriure el que pensa, pensa el que escriu, i ho pensa quan i mentre ho escriu. Ací ens trobarem, per tant, davant un pensament necessàriament fragmentari, dispers, divers i sovint contradictori, amb els problemes d'interpretació que un magma així comporta. Calaforra ho té en compte. L'aposta és, doncs, complicada, i la peça, elusiva. Només gràcies al fet que el caçador és un filòleg i un lector altament competent, el resultat és exitós. *Dialèctica de la ironia* no solament ens revela porcions molt importants del pensament fusterià, amb contradiccions i tot, sinó que també il·lumina els autors amb què el compara (que no són precisament senzills) i, a més, ens diu alguna cosa del que pensa el seu autor. El conjunt és una autèntica festa de les idees i, a més, una radiografia precisa d'un grapat de dilemes intel·lectuals i morals de la modernitat, i dels seus contradictors.

La secció filològica del llibre és, senzillament, esplèndida. El punt central és, com calia esperar, la perquisició de les traces que Nietzsche deixà en Fuster. Tot i que el de Sueca en parla només de tant en tant (i quasi sempre amb una estudiada displicència), és evident que es va barallar durant dècades amb el profeta de Sils-Maria. Les conomicàncies entre tots dos són manifestes. La radical crítica del llenguatge com a gàbia del pensament que fa Fuster és una glossa del conegut *dictum* de Nietzsche: «No ens desempallegarem de Déu perquè continuem creient en la gramàtica». La crítica fusteriana de la noció de «veritat» també poa de Nietzsche, i les seues ironies sobre el

«*cogito ergo sum*» cartesiana són una paràfrasi, quasi *ad litteram*, d'un conegut passatge, el 16, de l'inici del *Més enllà del bé i del mal* nietzscheà. Més enllà d'aquestes citacions, i d'altres, hi ha un munt d'afinitats: el perspectivisme, l'assumpció de la utilitat per a la vida com a criteri sustentador dels valors, l'interés cautelós per observar les estratègies del domini i del ressentiment, el gust per l'aforisme i la fragmentació, la sospita sistemàtica, etc.

És evident que aquestes afinitats tenen límits. Fuster no és tan radical com el filòsof; no renuncia al positivisme ni segueix Nietzsche en el seu qüestionament de l'actitud científica. D'altra banda, és impermeable als principals motors del pensament nietzscheà: la voluntat de poder i aquell vitalisme dionisiac, sovint jovial i de vegades extàtic, amb molta parafernàlia heroica, que impulsà Nietzsche a anar més enllà del nihilisme i donar el gran sí a la vida. Fuster defuig les extremitats, no és alpinista, s'exalta poc i no delira mai. Tot amb tot, pense amb Guillem Calaforra que Fuster té més coincidències amb Nietzsche que amb cap altre filòsof, a pesar de l'antipatia que li devia provocar la seua retòrica grandiosa. «No seria la primera vegada que un intel·lectual de gran nivell es distancia de manera ostentosa respecte d'aquells amb qui l'uneixen afinitats veritablement sòlides».

Al meu parer, Calaforra també l'encerta plenament quan troba l'arrel de la fascinació fusteriana per Sade, no en les crapuloses amenitats d'una imaginació llibertina desfermada, sinó en el fet que hi veu la primera i més radical formulació d'un materialisme il·lustrat conseqüent, sense contemplacions, que, endut per la voluntat d'eliminar els mites, no vacil·la a l'hora de soscar els

fonaments de la moral i de reactualitzar la *lògica*, pretesament natural, de la barbàrie. Per a Fuster, la resposta simple i brutal, de tan mecànica, que l'immoralisme il·lustrat de Sade dona a les apories de la raó degué ser sempre una temptació latent, una de les seues quotes d'ombra.

Són igualment valuoses les pàgines dedicades a autors que Calaforra coneix molt bé, com Weber i Foucault (les pàgines sobre aquest matisen amb penetrant claredat un punt central de la seua obra, com ho és el de les relacions de poder, i, convenientment desenvolupades, podrien fornir una excel·lent introducció a aquest pensador). En parlar de la Teoria Crítica, observa que les idees i els temes d'investigació que aquest cercle cultivà haurien hagut d'interessar molt a Fuster, però que aquest només els va llegir al vol (amb l'excepció de Marcuse, el més publicitat llavors, i un dels menys interessants sempre, dels pensadors del grup) i no els va repensar a fons. L'autodidactisme filosòfic de Fuster li va jugar ací una mala passada. El mateix, i potser amb més raó, es podria dir respecte als denominats filòsofs postmoderns, amb els quals hauria pogut compartir, i discutir, moltes de les idees que més els preocupaven, a l'un i als altres, i que, precisament per aquesta manca de diàleg, molt sovint en Fuster no passen d'intuïcions sense desplegament pròpiament dit. Fa la impressió que, més enllà de les lectures juvenils de *Revista de Occidente* i d'una curiositat vertaderament omnívora, oberta a tot el món lletrat, Fuster no es va obligar mai a la freqüentació sistemàtica d'aquells autors que, des del vessant diguem-ne acadèmic, intentaven respondre, o almenys plantejar amb la major agudesia, aquelles mateixes qüestions que més l'obsedien a ell. I el seu assaig se'n ressent.

Dins aquest sector dels autors poc o gens llegits per l'assagista de Sueca, és particularment brillant la comparació amb Cioran, un autor que Fuster no cita mai, i que potser desconeixia, però amb qui té sorprenents semblances d'estil; tan grans que necessàriament han de reflectir-ne d'actitud. És cert que els aforismes de Cioran són més densos i profunds que els de Fuster, però també més emfàtics, amb la posada en escena tràgica d'un exhibicionista virtuós de la desolació. Fuster no és tan histriònic, va més arran de terra, és més lleuger i àgil i la seua mordacitat és més esmolada. Amb tot, els aforismes de l'un i de l'altre arriben a cotes molt semblants de negativitat i de desencantament.

Calaforra ressalta que és en els seus aforismes on trobem el Fuster més nihilista, més càustic i més rotund. Hi detecta també un rerefons contingut, o reprimat, però llegible, de desil·lusió, d'amargor i d'angoixa (un to de fons que s'intueix també en alguns dels seus versos i sobre el qual Justo Serna i Encarna Garcia han fet observacions molt perspicaces). Crec que aquest univers íntimament desencantat es podria posar en relació amb la *vivència* fusteriana de l'existencialisme, amb l'angoixa de saber que l'home és un ésser per a la mort, irremeiablement atrapat en el temps davall d'un cel buit. Fuster reviu íntimament aquesta devastació que l'existencialisme formula amb contundència, però es nega a seguir Sartre en el que aquest pensament té d'afirmatiu, en tant que és una filosofia de la llibertat i de l'acció, en la qual l'home es dona sentit a si mateix i al món per un acte voluntari. De nou, com en el cas de Nietzsche, trobem que Fuster és molt porós a la part negativa, desemmascaradora o qüestionadora del discurs dels seus mestres, però és refractari

al component afirmatiu. Un altre punt en comú amb Cioran.

Dialèctica de la ironia gira al voltant d'una sèrie de grans temes: la reflexió sobre el saber, la veritat i la ciència; la ironia i l'escepticisme com a estratègies de la desconfiança; les contradiccions d'un univers moral i ideològic sense fonaments on descansar; les aspiracions d'un intel·lectual disposat a incidir en el seu temps des de la reticència, o les troballes i les limitacions del diàleg implícit de l'assagista amb els *maîtres à penser* de la seua època; un conjunt temàtic que l'autor ataca des de diversos angles a fi de ressaltar-ne la imbricació interior i també la qualitat polifacètica del discurs fusterià. Aquesta espiral de l'argumentació fa massa reiteratius certs passatges del llibre, especialment en la segona part, però alhora fa justícia a la notable diversitat d'implícits de les idees debatudes, tal com s'expressen en l'obra que examina. Fuster, si no és alguna cosa, és un pensador monolític, ni un expenedor de manuals, i és molt probable que només puguem copsar-lo si interroguem una vegada i una altra els seus textos des d'una multiplicitat de perspectives, ja que, al cap i a la fi, les intencions que els van anar provocant foren també diverses.

Aquest calidoscopi recursiu que, d'alguna manera, és l'interrogatori a què Calaforra sotmet l'assagista de Sueca, acaba posant en evidència el caràcter paradoxal del pensament d'aquest. Per exemple, s'ha dit de vegades que Fuster prelude les idees postmodernes. És una afirmació que convindria matisar molt, i Calaforra ho fa amb destresa. D'una banda, Fuster critica de tant en tant totes les ideologies (i alguns grans relats); posa en qüestió el llenguatge, la moral (que sempre serveix interessos) i la

noció de veritat; és un desconfiat contumaç; com la seua ironia, els seus símls solen ser degradadors (un recurs que pogué aprendre en Nietzsche: entre la definició d'Unamuno com a Conchita Bautista de la filosofia de l'un, i la de Sèneca com a torero de la virtut, de l'altre, hi podem conjecturar una genealogia); la direcció del seu pensament és, en general, negativa: desemmascara, desmitifica, desinfecta, etc. Però, d'altra banda, també trobem en Fuster una manifesta devoció per les ciències exactes, una adhesió constant a un materialisme històric, i biològic!, quasi elemental de tan mecànic, i una fascinació visible pels tipus de pensament fortament sistemàtics, com el marxisme i el positivisme. Al costat, o al marge, de tot això, hi trobem l'intel·lectual cívic, l'humanista amable, el partidari del diàleg, el seny, el progrés i la civilització: un bucòlic enraonador de l'alegria. Tot plegat, no és que sembla incongruent; és que ho és. De fet, no encaixa de cap manera. Igual que no deixa de sorprendre que l'home que als anys cinquanta va descriure amb tanta simpatia l'humanisme d'Erasme i de Thomas Mann, o va denunciar el dogmatisme sacerdotal del sistema soviètic, i l'iracund martell d'heretges que, l'any 68, va redactar un famós article a *Serra d'Or* sobre el final de la primavera de Praga, foren la mateixa persona.

El Fuster que Calaforra perfila és un racionalista de manual –positivista, materialista, etc.– perpètuament temptat de llançar la devastadora desconfiança que li és substancial sobre les pròpies conviccions i convertir-se, així, en un nihilista acabat, de la varietat més fastigujada. De tant en tant, s'hi deixa anar, però sempre acaba fent-se arrere. Potser perquè cedir del tot a aquesta temptació (i a la seua coherència simple i

assoladora), és el que, com a intel·lectual, no vol ni pot fer. La temptació simètrica, la d'acceptar la comoditat d'una doctrina convenientment esquemàtica, manejable i salvadora, i cancel·lar així tota incertesa, també degué enllepolar-lo, especialment a partir dels anys seixanta, tot i que el seu tarannà profundament antidogmàtic l'havia de blindar millor contra aquests cants de sirena.

En tot cas, les contradiccions del seu pensament podien ser lacerants. Parlem d'algú que, en l'àmbit del coneixement, només defensa la ciència dura, perquè és útil, i considera les ciències socials com a «fabulacions pseudocientífiques» i xerrameca. Què podia pensar, doncs, de l'assaig que ell mateix practicava? Com es pot defensar la ciència positiva, contra els fums de la paroleria deixatada, des de la literatura i la retòrica? I com pot dedicar-se a desemascarar mentides qui sosté que no hi ha veritats? Com es pot propugnar l'humanisme i la civilització des d'un biologisme descarnat que ha reduït la psicologia a la bioquímica i el joc de la cultura al xoc dels interessos? Fuster s'ho pregunta, però no s'ho respon, si no és per la tangent.

Un bon exemple és el de l'ètica. Fuster rebutja qualsevol fonamentació religiosa o doctrinària (si és que no són sinònims) per al judici moral, però no hi proposa cap alternativa. El deixa sense base, tot sabent que cal una base: «Si la denúncia, qualsevol denúncia, no es fa a partir d'una ètica, des d'on la farem?». Fuster no pot contestar aquesta pregunta, perquè ell mateix s'ho veda. Per a ell, tota ètica parteix d'una posició política prèvia, i les conviccions polítiques no són més que derivats instrumentals d'interessos materials. L'ètica, les ètiques, no són, doncs, més que armes en

la lluita per la dominació social. Així —com diu en més d'una ocasió el mateix Fuster—, la justícia, la moral o el bé són aspiracions necessàries per a qualsevol consideració de la humanitat que no siga abjecta, però, alhora, no són més que trampes, mentides, subterfugis, instruments coercitius o opiàcis del poder per a sotmetre'ns, com la mateixa cultura, vista així, o el llenguatge, o, per què no, com la raó que li permet de copsar-ho i de dir-ho. Fuster és ben conscient de la brutal paradoxa que la seua manera de pensar l'obliga a assumir, perquè en aquests termes és irresoluble. D'ací la temptació de la simplificació nihilista o doctrinària, o de la fugida endavant, amb la cortina de fum de la utilitat pragmàtica (per a qui?). Al capdavall, com que ell no és un filòsof, es renta les mans davant els atzucacs a què condueix pensar a fons els seus propis arguments, i se les torca amb la prosa més ben articulada que s'ha escrit mai en català.

Llegit amb disciplina filosòfica —agafant la vaca pels collons, tan fort com es puga—, que és com el llegeix Guillem Calaforra, l'assaig fusterià demostra ser molt penetrant, però també és un garbuix de contradiccions. Una vegada vaig escriure que Fuster «és un moralista que posa en qüestió totes les ètiques, un polemista que es pregunta què és la veritat, un predicador sense doctrina i un pedagog sense cató». Aquestes contradiccions no són evadibles. Precisament el fet que Fuster les debat, i s'hi debat a dins, sovint amb extraordinària agudesia i energia, dota els seus textos de tensió interior, de vida i de capacitat de fascinar, però també provoquen aquella insatisfacció teòrica que, juntament amb el plaer estètic, ha fet nàixer el llibre que ara comentem. D'una banda, aquest cúmulo de paradoxes converteix l'assaig fusterià en una bona es-

cola de pensament, l'ompli de possibilitats i permet al seu autor fer tots els papers de l'auca (a part de brindar una oportunitat única per a convertir la ironia abrasiva i la retòrica suàsòria en una forma alhora astuta i transparent de gran estil). De l'altra, els camins que aquesta fascinadora escola obri, no es poden recórrer sense perplexitat de cap a cap. Són, constitutivament, assajos. Guillem Calaforra ens recorda que pretendre convertir-los en una altra cosa seria desnaturalitzar-ne el sentit.

Al final d'aquest llibre, el seu autor dedica unes pàgines magistrals a analitzar les qualitats proteiques de la ironia de Fuster (alhora caràcter i estratègia) i també fa un esment sobre la naturalesa problemàtica del seu nacionalisme. Ací fa una observació molt aguda. En el nacionalisme —com en tota la seua activitat cívica—, Fuster fa una peculiar projecció col·lectiva de la concepció existencialista de l'individu, amb l'afirmació de la singularitat i el dret a la diferència. Hi actua també un imperatiu d'autenticitat —«cal ser el que som», escriu Fuster— on és possible detectar insospitats ecos heideggerians. Calaforra suggereix que el compromís identitari de Fuster sublima la negativitat de les seues conviccions metafísiques en l'intent actiu, decidit, de construir una comunitat de sentit amb els altres. Una resposta nacionalista a Sartre. D'això, que en si no està ni bé ni malament, cadascú en podrà pensar el que voldrà, però l'observació probablement és encertada.

Com també m'ho semblen aquests comentaris finals de Guillem Calaforra, que ens recorden que estem parlant d'un escriptor: «Des del meu punt de vista, les respostes de Fuster a determinats problemes de la 'crisi de la modernitat' són insuficients. Però la força del seu assaig no radica tant

en les idees que exposa, sovint molt i molt discutibles, sinó en la perfecta conjunció entre la forma lingüística i la intuïció de pensament». «Podem deixar-lo intacte en el seu rang d'escriptor genial sense haver d'abdicar de la nostra dignitat de lectors crítics». Fent precisament això, Guillem Calaforra ha encertat a escriure un llibre de veres fusterià. I això és el millor homenatge que el gran crític de Sueca mereixia. □

El descrèdit de la lletgesa

Justo Serna

La València lletja

Adolf Beltrán

196 pp., 2005, Àmbit, Barcelona

Viatjar consisteix no sols a recórrer geografies distants i fins i tot inhòspites. Hi ha una superstició novel·lesca que ens fa creure que l'aventura és sempre llunyana, que el risc que ens madura es dóna en paratges allunyats. I, tanmateix, allò bo i allò dolent són ací a tocar, així com allò bell, allò sinistre, allò lleig o allò sublim: no són sentiments que necessitem buscar a milers de quilòmetres, en viatges intercontinentals que enforteixen el nostre esperit. Hi ha aventures sedentàries o ordinàries que ens sorprenen molt a prop. En efecte, el desplaçament més xocant pot donar-se